



STANDPUNT VAN HET AFSTAMMINGSCENTRUM INZAKE OPHEFFING VAN DE DONORANONIMITEIT

Los van elk politiek initiatief, licht het Afstammingscentrum hier toe waarom donoranonimiteit ondubbelzinnig dient opgeheven te worden. Dit is niet enkel een win-win voor alle betrokkenen, maar ook voor de ruimere samenleving. Over dit standpunt gaan we graag verder in dialoog met elke mogelijke belanghebbende of geïnteresseerde (privé of professional), beleidsmaker en de media.

Dit standpunt, waarin de stem van betrokken cliënten verwerkt zit, wordt ook mee onderschreven door diverse experts en academici in deze materie. We danken hen van harte voor deze inhoudelijke steun.

Tom BALTHAZAR, Ugent, Hoofddocent Gezondheidsrecht

Aurélië CASSIERS, UHasselt, Doctoraatstudente Rechten, “Naar een recht op een perfect kind?”

Willem DE BEUCKELAERE, Ugent, Gastprofessor UGent Gegevensbeschermingsrecht en Voorzitter August Vermeylenfonds

Elodie DECORTE, auteur van ‘Recht op kennis van afstammingsinformatie bij medisch begeleidde voortplanting’, doctoraat KU Leuven, Die Keure

Astrid INDEKEU, initiatiefnemer van het Zorg- en Expertisecentrum voor Families na Donorconceptie en Fellow aan KU Leuven

Maarten LARMUSEAU, KU Leuven, Docent Menselijke Erfelijkheid, Laboratorium voor Menselijke Genetische Genealogie

Willem LEMMENS, UA, Hoogleraar Wijsbegeerte en Ethiek

Géraldine MATHIEU, UNamur, Hoogleraar Personen- en Familierecht, Jeugdrecht

Freddy MORTIER, Ugent, Prof. Em. Ethiek

Wouter VANDENHOLE, UA, Gewoon Hoogleraar Mensenrechten en Kinderrechten

Sophie WITHAECKX, Universiteit Maastricht, Universitair docente Filosofie

*Le secret doit être levé car les origines de l'enfant,
au sens le plus large,
lui appartiennent.
(G. Mathieu, 2015)*

1 INTRO: DOSSIERS BIJ HET AFSTAMMINGSCENTRUM

Donorkind A contacteert het Afstammingscentrum voor begeleiding bij het verdere verloop van de zoektocht en mogelijke contactname. De donor was eerder al gevonden en dat was 'overweldigend' geweest. Het Afstammingscentrum contacteert de donor, met de nodige tact en discretie. Die schrikt aanvankelijk nogal, maar is al snel bereid A tegemoet te komen. Verrassend is hoe ook bij hem sterke gevoelens opkomen. De eerste contactmomenten online werden gefaciliteerd door de trajectbegeleider. Daarbij was onmiddellijk een echte, natuurlijke klik merkbaar. Het was frappant hoe beiden niet enkel fysieke gelijkenissen vertonen, maar ook eenzelfde humor delen. Zij stelden dit ook beiden nadrukkelijk vast. Een ontmoeting volgde...

Donorkind B, volwassen en hoog opgeleid, is al jaren zonder succes op zoek naar de donor. B heeft te kampen met dermate ernstige mentale belasting van het 'niet weten' dat B zich af en toe laat opnemen in de residentiële zorg. Het leven van B blijft bij momenten gewoon on hold staan. B blijft in contact met de trajectbegeleider en zegt daar erg veel aan te hebben. Tegelijk verwacht ze ook dat het Afstammingscentrum druk zet op het beleid om een eind te maken aan de geheimhouding in deze context.

Donorkind C vond op eigen houtje informatie van een vermoedelijke donor en contacteerde het Afstammingscentrum. Het Afstammingscentrum legt uit hoe dan een stappenplan in werking treedt, waarbij de donor, zeer discreet, aan de hand van opeenvolgende brieven ingelicht wordt over de zoekvraag en gevraagd wordt om contact op te nemen met het Afstammingscentrum. De vermoedelijke donor reageerde echter niet. C begint dit stilletjes aan onhoudbaar te vinden en gaat zelf, tegen het advies van de trajectbegeleider in, bij de donor en bij zijn zoon langs. Momenteel heeft C een advocaat gecontacteerd en wordt het Afstammingscentrum (voorlopig?) niet meer op de hoogte gehouden.

Wensouder D contacteert het Afstammingscentrum met de vraag waarom hier nog die donoranonimiteit geldt. In het ziekenhuis verneemt ze dat een eikel van een bevriende donor niet voor haar zal gebruikt worden, maar voor andere wensouders. Zij krijgt op haar beurt een eikel van een ongekende, anonieme donor. Ze stelt zich daar ernstige vragen bij.

Moeder van donorkind E wil weten hoe DNA-onderzoek precies verloopt en hoe ze haar kind best kan ondersteunen in de zoektocht naar de donor.

Donor F contacteert het Afstammingscentrum. Hij legt uit dat hij niet enkel in verschillende centra doneerde maar ook dat hij binnen zijn kennissenkring vrouwen 'geholpen' heeft. Hier is dus geen enkele controle op en hij zou zo wel eens tientallen kinderen in Vlaanderen kunnen hebben. Hij kent sommige moeders en wil nu zelf graag contact met enkele van 'zijn' kinderen. Het Afstammingscentrum licht toe waarom dit verzoek niet zomaar verder ondersteund kan worden: de kinderen zijn nog erg jong zijn en kunnen niet ineens overvallen worden met het nieuws van de donorconceptie en de wens van de donor.

2 RECHTENVISIE

«Het Afstammingscentrum vertrekt vanuit het **fundamentele recht op kennis over de eigen afstamming** en wil iedereen bij vragen en de zoektocht hiernaar een professionele begeleiding op maat garanderen.» Met dit recht als vertrekpunt vervult het Afstammingscentrum haar decretale opdrachten. Gezien dit recht onvervreemdbaar is, mag het niet verwonderen dat het Afstammingscentrum tegen anoniem donorschap is. Niet enkel omdat dit het recht van donorkinderen schendt, maar zeker ook omwille van de psychosociale belasting die veel donorkinderen hierdoor vroeg of laat kunnen oplopen.

Tegelijk respecteert het Afstammingscentrum ook de privacyrechten van eenieder en dus ook van donoren. Zij mogen erop vertrouwen dat het vigerend wettelijk principe van anonimiteit hen beschermt tegen ongewenste inbreuken op hun privéleven, nu en later. Bij de afweging tussen deze rechten zal het Afstammingscentrum echter de kant van de afstamming kiezen, die er nooit voor gekozen heeft noch toestemming kon geven om via medische ingrepen geboren te worden. Bovendien zijn de technische zoekmogelijkheden vandaag van dien aard dat de beloofde anonimiteit niet langer gegarandeerd kan worden. Ook donoren moeten daarom ook voldoende geïnformeerd en ondersteund worden. Vanuit het recht om te weten waar je vandaan komt, is het voor het Afstammingscentrum dan ook stilaan evident dat de anonimiteit van donoren van sperma, eicellen en embryo's niet langer houdbaar is.

3 STAND VAN ZAKE BIJ DE WETGEVER

De opheffing van donoranonimiteit komt met enige regelmaat op de politieke agenda¹ en verdwijnt dan ook weer even geruisloos. Telkens komen dan ook vanuit diverse hoek adviezen en standpunten naar voor. Grondige verandering aan de wetgeving van 2007² laat echter op zich wachten. De voorbije jaren werden meerdere initiatieven ingediend, met bv. diverse vormen van al dan niet behoud van anonimiteit, of op basis van keuze door de donor en/of wensouder³.

Initiatieven die het recht op afstammingsinfo willen verankeren leiden tot nog toe niet tot enig resultaat. We zouden daarmee nochtans de evolutie in ons omringende landen volgen. Tenzij men bewust zou kiezen om van de anonimiteit een marktmodel te maken, is het aangewezen om het voorbeeld te volgen van Frankrijk, Zweden, Oostenrijk, Nederland, Finland, Kroatië, Duitsland, Portugal en Ierland (toch niet allemaal de meest progressieve EU-lidstaten op dit vlak) of van Zwitserland, Noorwegen, Verenigd Koninkrijk, Argentinië, Nieuw-Zeeland en Australië. In 21^e-eeuwse democratieën lijkt donoranonimiteit dus eerder uitzondering dan de regel te worden.

België was op zich al laat met wetgeving terzake (pas in 2007) en lijkt nu opnieuw achterop te hinken.

3.1 Wetsvoorstellen (in deze legislatuur)

Momenteel zijn er drie voorstellen⁴ hangende in de Kamer, ingediend vanuit drie Vlaamse politieke partijen:

- Wetsvoorstel tot oprichting van een Bewaar- en Beheersinstituut voor Donorgegevens, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0186/001;

¹ Voor een overzicht, zie het advies 2022-2023/09 van het Kinderrechtencommissariaat, Kinderen hebben recht op informatie over hun afstamming, ook van een donor. https://kinderrechten.be/sites/default/files/2023-03/Advies_2022_2023_09_Recht%20op%20afstammingsinformatie_donorkinderen.pdf

² Wet betreffende de medisch begeleide voortplanting en de bestemming van overtallige embryo's en gameten van 6 juli 2007 (B.S. 17 juli 2007)

³ Zoals het voorstel in de vorige legislatuur van Mevr. Lahaye-Battheu en Simons, <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/54/0618/54K0618001.pdf>

⁴ Voorstel van Mevr. V. Van Peel, <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/0186/55K0186001.pdf>

Voorstel van Mevr. E. Van Hoof en N. Lanjri, <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/0310/55K0310001.pdf>

Voorstel van dhr. R. De Caluwé, <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/2114/55K2114001.pdf>

- Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 6 juli 2007 betreffende de medisch begeleide voortplanting en de bestemming van de overtallige embryo's en de gameten, tot regeling van de niet-anonieme donatie van gameten en tot bevordering van het recht op identiteit voor donorkinderen, *Parl.St. Kamer 2019, 55-0310/001*;
- Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 6 juli 2007 betreffende de medisch begeleide voortplanting en de bestemming van de overtallige embryo's en de gameten, wat betreft de anonimiteit bij donatie van gameten, *Parl.St. Kamer 2020-2021, nr. 55-2114/00*.

Hierin worden onder meer de niet-anonieme donatie van gameten en het recht op identiteit voor donorkinderen bepleit, al dan niet in een tweesporenbeleid, en wordt bv. een Bewaar- en Beheersinstituut voor Donorgegevens (BBID) voorgesteld. In de loop van 2022 werden over dit laatste enkele adviezen opgevraagd, onder andere bij het Afstammingscentrum, enkele experts en donorkinderen zelf. Daarop werden enkele amendementen toegevoegd. Verder bleef het voorlopig stil.

3.2 Advies raadgevend comité Bio-ethiek

Eind 2022 kwam dan het briefadvies nr. 14 van het Raadgevend Comité Bio-ethiek in deze materie⁵. Het Afstammingscentrum ziet hierin meerdere ernstige problemen en kan enkel hopen dat dit advies niet door de wetgever gevolgd zal worden.

- Het advies gaat volledig voorbij aan het feit dat toegang tot afstammingsinfo een **fundamenteel recht** is. Sterker nog, het stelt eerder lapidair dat “in een meersporenbeleid aan het kind geen recht wordt toegekend op het kennen van de genetische oorsprong.” Het is evident dat grondrechten niet toegekend (of afgenomen) kunnen worden door eender welk comité. Zeker niet indien die al vastgelegd werden door de internationale wetgever. (Zie verder)
- De uitoefening van grondrechten kan evenmin voorwaardelijk zijn of afhankelijk van de toestemming van een derde, in casu wensouders en/of donor. Indien het recht op afstammingsinfo gerespecteerd wordt door de opheffing van de donoranonimiteit, dan dienen donoren hierover vooraf goed **ingelicht** te worden.
- Het advies **miskent de nadelen** van het gebrek aan dergelijke toegang voor de betrokken kinderen, vermeldt bestaand onderzoek en empirische bevindingen op eerder selectieve en onjuiste wijze.⁶
- Het advies laat het **onevenwicht** bestaan tussen de wensen en belangen van ouders en donoren, versus die van de donorkinderen. Enkel de autonomie van donoren en wensouders wordt gerespecteerd, niet de rechten van het kind dat zal geboren worden.
- Door het adviseren van een meersporenbeleid creëert men een **ontoelaatbaar verschil** in behandeling, m.a.w. een discriminatie, onder donorkinderen: zij die toegang krijgen tot afstammingsinformatie en de anderen. Zo gaat men opnieuw voorbij aan het feit dat het hier een grondrecht betreft, dat niet afhankelijk gesteld kan en mag worden van enige toestemming.
- Kinderen maken is veel ingrijpender dan te regelen in een louter contract of een medische behandeling. Er wordt wel degelijk een nieuw individu gemaakt, met rechten als mens.

⁵ https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/briefadvies_nr_14-anonimiteit_spermadonatie.pdf

⁶ De aangehaalde onderzoeken verwijzen eerder naar meer algemene kindkenmerken en hanteren instrumenten (vb. gestandaardiseerde vragenlijsten) die niet ontwikkeld zijn om complexe psychologische processen zoals iemands identiteitsontwikkeling in kaart te brengen. Ze zijn dus niet geschikt om de complexe impact van donoranonimiteit op het leven en het psychisch functioneren van donorkinderen te vatten. Het is dus niet verrassend dat men met zulke instrumenten geen afwijkende resultaten vaststelt. Dit betekent echter niet dat er geen betekenisvolle impact is van donoranonimiteit. Bovendien gaan veel van de aangehaalde studies over relatief jonge donorkinderen, die vaak niet eens op de hoogte waren van hun conceptiewijze.

4 ARGUMENTEN PRO OPHEFFING DONORANONIMITEIT

4.1 Juridische argumenten – fundamentele rechten

Terwijl het recht van donorkinderen⁷ op toegang tot afstammingsinfo alsnog ontbreekt in de nationale wetgeving, is het duidelijk dat dit recht verankerd ligt in internationale regelgeving en rechtspraak. Op grond van haar doctoraatsonderzoek over dit thema stelt Elodie DECORTE (2022) ondubbelzinnig dat de Belgische wetgeving **het grondrecht op afstammingsinformatie van donorkinderen miskent** door de absolute anonimiteit van de donor te waarborgen. Het is trouwens opvallend dat het advies van de Raad van State bij de wet Medisch Begeleide Voortplanting van 2007 hierover reeds in januari 2006 volgende opmerking maakte: *“Hieruit moet worden geconcludeerd dat, als de wetgever, na afweging van de argumenten van antropologische en psychologische aard in het licht van het belang van het kind, desondanks opteert voor de anonimiteit, hij zulks moet verantwoorden en dat hij dat systeem hoe dan ook **niet absoluut** mag maken. Hij moet het de betrokkene op zijn minst mogelijk maken om, steeds met eerbiediging van het beginsel van de anonimiteit en via een beroep op een onafhankelijke instantie, de opheffing van die anonimiteit aan te vragen. Gelet op het belang van bepaalde genetische gegevens, o.m. voor de gezondheid van de betrokkene, moet de toegang tot die gegevens, in een niet-gepersonaliseerde vorm, ook steeds mogelijk zijn”*.⁸ Ook in de rechtsleer werd al snel in 2007 opgemerkt dat het zeer onwaarschijnlijk zou zijn dat het anonimiteitsprincipe de toets met het IVRK en EVRM zou doorstaan (SENAEVE, P., SWENNEN, F. en VERSCHULDEN, G., 2007).

Zowel het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK, art. 3, 7 en 8 e.a.)⁹ als het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM, art. 8) – met rechtspraak – geven duidelijk aan dat **eenieder het recht heeft te weten van wie men afstamt**¹⁰. Voor diepgaande analyse en commentaren op deze artikelen, verwijzen we u graag naar de literatuur terzake. Het is echter wel duidelijk dat bij art. 7 IVRK het begrip ‘ouders’ een ruime interpretatie verdient en ook de genetische ouders omvat (TOBIN 2018). Ook ‘onbekende’ ouders maken deel uit van de identiteitsvorming van het kind. De bepaling ‘voor zover mogelijk’ moet in enge zin gelezen worden: dit wijst dit enkel op een werkelijke, materiële onmogelijkheid om afstammingsgegevens te kunnen vinden en kan niet afhankelijk gemaakt worden van deze of gene keuze van de wetgever of van enig opportunitetsargument. Dat zou het recht ook uithollen (PLUYM, 2012). PLUYM concludeert hierbij nog dat anoniem donorschap “een schending van art. 7.1 IVRK oplevert”. Ook prof. F. SWENNEN (2023) stelt dat de blinde voorkeur voor donoranonimiteit haaks staat op de grondrechtbescherming van het kind en liet in de pers optekenen dat *“met het toelaten van anoniem donorschap België de rechten van het kind schendt”*¹¹.

Bij het EVRM wordt dit recht gezien als onderdeel van het recht op bescherming van het **privéleven**. Dit recht geldt natuurlijk ook voor donoren en wensouders zodat bij elke concrete situatie een **belangenafweging** zal moeten gemaakt worden¹². De Belgische wetgever stelt in de wet MBV vooral de

⁷ Voor geadopteerden werd al decretaal voorzien in een recht op inzage van het adoptiedossier waarin mogelijks informatie over de eerste ouders terug te vinden is. De zoektocht van geadopteerden kan doorgaans al op meer maatschappelijk begrip rekenen dan de vragen van donorkinderen.

⁸ Raad Van State, adviezen 39.474/AG 39.475/AG 39.476/AG 39.477/AG 39.478/AG 39.525/AG, <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/adviezen/39525.pdf#search=medisch%20begeleide%20voortplanting> , p.91

⁹ Voor een grondige analyse van elk onderdeel van dit artikel, zie UNICEF, PLUYM (2012), TOBIN (2018), MATHIEU (2022) en DECORTE (2021 en 2022)

¹⁰ Voor een grondige analyse, zie DECORTE, E. (2022), VAN HEESVELDE, S. (2018) en PLUYM, L. (2012).

¹¹ De Standaard, 22 mei 2016. SWENNEN (2023) p.427

¹² Ook al kregen in deze materie niet alle afstammelingen het gelijk aan hun kant, toch geeft de rechtspraak van het Europees Hof aan dat er tenminste een mogelijkheid moet zijn om afstammingsinformatie te bekomen, binnen de appreciatiemarge van de lidstaten en dat er een concrete belangenafweging moet gebeuren. Zie hiervoor cases als die van Mikulic vs. Kroatië (2002), Pascaud vs. Frankrijk (2011), Odièvre vs. Frankrijk (2003), Jäggi vs. Zwitserland (2006), Godelli vs. Italië (2012), Gauvin-Fourni en Silliau vs. Frankrijk (2023).

rechten van wensouders en donoren centraal en de belangen van de kinderen werden niet echt meegenomen in de afweging. Het Afstammingscentrum volgt de redenering van o.a. ALLAN (2017) dat een inperking van de privacyrechten van donoren gerechtvaardigd is omdat het een legitiem doel heeft (bescherming van grondrechten van donorkinderen) alsook proportioneel is. De potentiële nadelen voor een – correct, volledig en tijdig geïnformeerde - donor, zijn namelijk aanzienlijk kleiner dan die voor donorkinderen bij aangehouden anonimiteit. In de rechtspraak van het EHRM zien we een erkenning van het vitale belang van kinderen, ook na de volwassenheid, om belangrijke elementen in de essentie van hun persoonlijkheid te leren kennen, waaronder de identiteit van hun genetische ouders (MATHIEU, 2022).

Zowel het internationaal als het Europees recht schept m.a.w. de verplichting voor de verdragsstaten om een recht op afstammingsinformatie hoe dan ook **wettelijk** te verankeren.

Niet bindend, maar daarom niet minder sterk als argument, deed de **Raad van Europa** in 2019 een oproep om dit grondrecht op toegang tot afstammingsinformatie waar te maken door het gebruik van anoniem donormateriaal te verbieden en om mensen toegang te geven tot informatie over hun donor¹³. Inspiratie van deze richtlijn vond men in het IVRK en de bovenvermelde rechtspraak. Het recht van donorkinderen verdient daarin een zekere **voorrang** op dat van de wensouders en donoren omdat zij de meeste kwetsbare positie innemen. Donoren zelf moeten goed ingelicht en begeleid worden bij donorschap. Belangrijk om paniek bij donoren tegen te gaan is dat hier ook bevestigd wordt dat de opheffing van de anonimiteit **geen juridische gevolgen** kan inhouden voor de donor zoals erfrechten of onderhoudsverplichtingen (zoals nu ook vervat in de wetgeving MBV van 2007). Dit zijn familierechtelijke consequenties van een wettige afstamming, niet van de genetische. Donorkinderen moeten op hun beurt begeleiding kunnen krijgen in hun zoektocht en mogelijks contact kunnen leggen met de donor¹⁴. Dit laatste recht bestaat niet aan de donorzijde.

Vanuit deze aanbeveling werd binnen de Raad van Europa ook een vergelijkende studie uitgevoerd op vraag van de Raad van Ministers, waarin de vraag naar opheffing van de donoranonimiteit herhaald wordt (CoE, 2022)¹⁵.

Nog in 2019 gaf het VN-Kinderrechtencomité de aanbeveling aan België om de wetgeving zo aan te passen dat donorkinderen toegang kunnen krijgen tot informatie over hun afkomst¹⁶: *“The Committee recommends that the State party carry out a legislative review to consider access to information of children born through assisted reproduction about their origins.”*¹⁷

Recent pleitte de Vlaamse Kinderrechtencommissaris (nogmaals) om eindelijk werk te maken van het recht op afstammingsinformatie voor donorkinderen¹⁸.

¹³ PACE (2019) “Anonymous donation of sperm and oocytes: balancing the rights of parents, donors and children”, rec. 2156. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680981fdb

¹⁴ Merk op dat het Afstammingscentrum geen automatische link legt tussen het recht op weten en het recht op contact. De opheffing van de donoranonimiteit wordt bepleit met het oog op dat recht op weten, niet om alle donorkinderen rechten op contact met donoren te verschaffen. Dit is een heel ander vraagstuk.

¹⁵ Studie door het European Committee on Legal Cooperation (2022), <https://www.coe.int/en/web/cdcj/-/new-comparative-study-on-access-of-people-conceived-by-gamete-donation-to-information-on-their-origins>

¹⁶ Voor de zogenaamde Concluding Observations van het Comité bij het Belgisch Kinderrechtenrapport, zie https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FBEL%2FCO%2F5-6&Lang=en (par. 20)

¹⁷ Het Kinderrechtencomité gaf ook aan andere landen reeds aanbevelingen inzake anonimiteit of niet hebben van afstammingsinformatie, bv. rond de vondelingenschuif, anoniem bevallen ed... Zie hiervoor MATHIEU (2022)

¹⁸ Advies 2022-2023/09, Kinderen hebben recht op informatie over hun afstamming, ook van een donor.

https://kinderrechten.be/sites/default/files/2023-03/Advies_2022_2023_09_Recht%20op%20afstammingsinformatie_donorkinderen.pdf

. Hierin wordt verder gebouwd op eerder adviezen over deze materie (vb.

Het Belgisch Grondwettelijk Hof boog zich ook reeds over dit thema in de spraakmakende case van (intussen) prinses Delphine¹⁹. Hierbij erkende het Hof dat het kennen van de identiteit van biologische ouders een elementair onderdeel is van de **persoonlijke identiteit**. Zelfs in zoverre dat *'het recht van eenieder op vaststelling van zijn afstamming in beginsel de overhand dient te krijgen op het belang van rust van de families en de rechtszekerheid van familiale banden.'*

In een vonnis van de Brugse Rechtbank van Eerste Aanleg²⁰ van 23 juni 2023 gaf het recht op toegang tot afstammingsinformatie van eiseres-donorkind de doorslag voor de rechter ten nadele van de privacyrechten van de vermoedelijke donor. De rechtbank vermeldt onder meer elementaire zaken als *'existentiële onrust en identiteitsverwarring'*, *'chronische identiteitscrisis'* en *'gevoel van controleverlies en onzichtbare innerlijke kwetsuren'*. De rechtbank herhaalt tevens de **rechtstreekse en horizontale werking van art. 8 EVRM**, en valideert de wetenschappelijkheid van het gevoerde genetisch genealogisch onderzoek. In het vonnis wordt ook gewezen naar de realiteit waarin anoniem donorschap op de helling staat en een tendens waar te nemen valt om voorrang te verlenen aan het belang van kinderen om te weten van wie zij afstammen. Gezien de afweging van de rechtbank dat het recht van eiseres om zekerheid te krijgen over haar biologische afstamming **prevaleert** op het recht van de donor om zijn biologisch vaderschap verborgen te houden, ziet de donor zichzelf tot slot verplicht zijn DNA-staal af te staan onder verbeurte van een dwangsom.

Ook in Gent stelde de rechtbank bij vonnis van 19 september 2022²¹ dat het UZ Gent aan een vrouw verwekt met anoniem donorzaad de niet-identificerende kenmerken zoals haar- en oogkleur van de donor moet meedelen. De identiteit van de biologische vader moet het UZ niet bekendmaken, gezien dit momenteel wettelijk niet kan. De rechtbank suggereert wel dat het UZ contact kan opnemen met de donor om hem te vragen vrijwillig zijn anonimiteit op te geven.

4.2 Psychologische argumenten

Het niet kennen van je (genetische) achtergrond kan voor donorkinderen soms een **negatieve impact** hebben op hun welzijn en welbevinden. Het verhinderen van de toegang tot kennis en beleving van de afstamming ervaren ze mogelijks als pijnlijk en vernederend en de volwaardige uitbouw van de persoonlijkheid kan erdoor belast of verhinderd worden. Een identiteit wordt inderdaad niet enkel en alleen gebaseerd op informatie uit bv. een 'donorpaspoort' maar dit kan wel degelijk de hele puzzel vervullen. De genetica heeft op enorm veel terreinen aan belang gewonnen; het zou dan ook eigenaardig zijn mocht genetische informatie voor donorkinderen ineens betekenisloos zijn. Niet alle donorkinderen ondervinden in gelijke mate problemen bij het taboe en de geheimhouding, maar zij die echt nood hebben aan informatie over de donor, moeten in hun rechten erkend worden en ondersteuning krijgen bij hun zoeken. Vaak komt de nood aan zoeken voort uit **existentiële vragen** die pas opkomen vanaf de adolescentie of volwassenheid, of op significante momenten in het leven, zoals het krijgen van eigen kinderen. Maar ook jongere kinderen uiten soms al nieuwsgierigheid naar de donor.

Hoewel we nog steeds geen juiste aantallen van donorkinderen hebben, geven meer en meer donorkinderen aan dat ze **nood hebben aan informatie over de donor**. Wetenschappelijk onderzoek bij diverse internationale steekproeven toont aan dat de overgrote meerderheid van donorkinderen de

https://kinderrechten.be/sites/default/files/2014_2015_16_advies_kinderrechtencommissariaat_anoniem_donors_chap.pdf en https://kinderrechten.be/sites/default/files/2005_2006_5_advies_donorschap.pdf)

¹⁹ <https://www.const-court.be/public/n/2016/2016-018n.pdf>

²⁰ Brugge, 23 juni 2023, rol nr. 22/3304/A. Het vonnis zelf werd niet gepubliceerd, [persbericht-vonnissen-dna-spermadonor.pdf \(rechtbanken-tribunaux.be\)](#)

Zie hierover ook https://www.progress.org.uk/landmark-ruling-for-donor-conceived-people-regarding-dna-testing-of-gamete-donors/?fbclid=IwAR1LrvoZLHnSciKCWbOQaE00mNbEEYcFmY_ZK2xtRiPiHfgcJ5yU4oYvW7s

²¹ Zie hierover ook Elodie DE CORTE in de Juristenkrant van 26 okt. 2022 December 2023

donor wil kennen en/of er contact mee wil (voor een volledig literatuuroverzicht, zie INDEKEU et al., 2021). Redenen voor het zoeken zijn uiteenlopend: nood aan medische info m.b.t. risico's/aandoeningen, zoeken naar siblings en verwanten, louter nieuwsgierigheid, meer over zichzelf en de eigen identiteit leren en begrijpen, leren wat voor iemand de donor is (interesses, reden van donatie, talenten...). De kritiek dat de onderzochte steekproeven te klein en niet voldoende representatief zijn voor de totale populatie donorkinderen, mag geen argument zijn om de vastgestelde noden te minimaliseren. De populatie van donorkinderen is per definitie moeilijk bereikbaar, doordat velen nog steeds niet op de hoogte zijn van hun conceptieverhaal. Bovendien worstelen veel donorkinderen met loyaliteitsconflicten, en bergen sommigen hun behoefte aan donorinformatie of contact op om hun ouders te beschermen (zie bv. de systematische review van CANZI et al., 2019). Wat wetenschappelijk onderzoek dus over de ware behoeften van donorkinderen aantoont, lijkt nog eerder een onderschatting dan een overschatting van de realiteit te zijn. Ook het wereldwijde activisme van donorkinderen²² die een emotioneel uitputtende strijd voeren om hun rechten erkend te krijgen, toont aan dat de behoefte aan afstammingsinformatie geen fait divers is, maar een fundamentele menselijke behoefte. Het tegendeel zou verbazen gezien de **genetische input wezenlijk mee bepaalt wie men is**.

Er bestaat veel variatie in hoe donorkinderen omgaan met hun situatie, en in welke mate anonimiteit van de donor op hen weegt. Niet iedereen zal hier in dezelfde mate psychisch onder lijden. Op de website www.donorkinderen.com en bij INDEKEU (2021) staan meerdere aangrijpende getuigenissen hierover, en ook binnen het Afstammingscentrum worden we op regelmatige basis geconfronteerd met de lijdensdruk bij donorkinderen. De uiteenlopende psychologische gevolgen van donoranonimiteit worden ook in de wetenschappelijke literatuur beschreven²³: verschillende kwalitatieve studies bij donorkinderen rapporteren gevoelens van ongerustheid (over de onbekende medische voorgeschiedenis), boosheid (over het aangedane onrecht), verdriet, rouw, en identiteitsproblemen. Dat niet alle donorkinderen deze problemen in dezelfde mate ondervinden, mag geen argument zijn om het lijden van andere donorkinderen onder de mat te vegen. Hun lijden is immers reëel en kan voorkomen worden door hun recht op identiteit beter te beschermen. Bovenvermelde resolutie van de Raad van Europa (2019) erkent precies dit lijden van donorkinderen als een belangrijke motivatie om donoranonimiteit op te heffen.

Problematisch is ook nog de **geheimhouding** rond de donorconceptie. De tendens naar meer openheid verloopt nog erg traag, onder meer door het aanhoudende stigma op onvruchtbaarheid (DANIELS, 2007). Geheimhouding ondermijnt de facto het recht op afstammingsinformatie, maar het legt ook een bijkomende druk op het volledige gezin (DANIELS, 2004). Bovendien bestaat steeds het risico dat het geheim toch ontdekt wordt, en dit risico neemt nog toe door de groeiende populariteit van commerciële DNA-tests. Indien donorkinderen pas op latere leeftijd de waarheid over hun conceptie ontdekken, creëert dit ernstige bijkomende identiteits- en emotionele problemen, en vaak ook een vertrouwensbreuk met de ouders (TURNER en COYLE, 2000).

²² Vb. <https://www.wearedonorconceived.com/>, <https://www.donorkinderen.com/>, <https://donorkind.eu/>, <https://www.facebook.com/donordetectivesnl/>

²³ Zie onder meer in

BEESON, D. R., JENNINGS, P. K., & KRAMER, W. (2011). Offspring searching for their sperm donors: How family type shapes the process. *Human Reproduction*, 26, 2415-2424.

HARRIGAN, M. M., DIETER, S., LEINWOHL, J., & MARRIN, L. (2015). "It's just who I am... I have brown hair. I have a mysterious father": An exploration of donor-conceived offspring's identity construction. *Journal of Family Communication*, 15, 75-93.

JADVA, V., FREEMAN, T., KRAMER, W., & GOLOMBOK, S. (2009). The experiences of adolescents and adults conceived by sperm donation: Comparisons by age of disclosure and family type. *Human Reproduction*, 24, 1909-1919.

KIRKMAN, M. (2003). Parents' contributions to the narrative identity of offspring of donor-assisted conception. *Social Science & Medicine*, 57, 2229-2242.

4.3 Praktische overwegingen

Vasthouden aan de (genetische) anonimiteit is intussen een illusie en **de facto onhoudbaar** gebleken, o.m. door de technische ontwikkelingen en de werking van internationale DNA-databanken, met daarin miljoenen stalen. Donorkinderen gebruiken daarbij alle middelen om hun donor te vinden en boeken hierbij in toenemende mate succes. (Zie ook Donorkinderen VZW en Donordetectives en GILMAN e.a. 2023)

Eerder dan donorkinderen zonder begeleiding te laten zoeken bij via internetsites en commerciële bedrijven (die niet steeds even betrouwbaar zijn of niet alle privacyregels volgen) kan de overheid beter investeren in een **professioneel en betrouwbaar databestand van donorgegevens**. Dit zal evenwel de nood aan **systematisch uitgebouwde ondersteuning en begeleiding** bij zoektochten niet overbodig maken, integendeel. Het is nl. realistisch en nodig om goed te begrijpen dat mensen steeds zullen blijven zoeken in de internationale databanken, al was het maar omwille van de reusachtige aantallen DNA-stalen. En nationale registratie zal dat nooit kunnen evenaren. Ook de DNA-databank van het Afstammingscentrum is hier slechts een voorzichtige eerste stap, met ernstige decretale beperkingen. De bevoegdheidsverdeling in dit eerder complexe land, werpt daar bijkomende moeilijkheden op doordat dit zich op de grens tussen federale- en gemeenschapsbevoegdheden bevindt. Uit de ervaring van het Afstammingscentrum blijkt dat naast het louter willen weten en vinden van informatie, de nood aan ondersteuning en begeleiding erg groot is. Ook het **professioneel bemiddelen** bij dergelijke delicate contacten, indien gewenst, is zeker geen overbodige luxe.

Het opslaan van identificerende gegevens van donoren **op het moment van de donatie** en het (later) toegankelijk maken ervan is niet enkel voor donorkinderen van belang. Een beter zicht op het gebruik van materiaal van specifieke donoren komt ook de **volksgezondheid** ten goede, om effectief bij te kunnen houden bij hoeveel ontvangers gameten van eenzelfde donor gebruikt worden. De wet (van 2007!) voorziet dat materiaal van eenzelfde donor maximaal voor 6 verschillende vrouwen/gezinnen kan gebruikt worden²⁴ (voor een of meer kinderen). Hoewel relevant voor de volksgezondheid, ontbreekt tot op heden elke controle hierop. Fertiliteitscentra informeren elkaar niet over wiens donormateriaal ze bij wie gebruiken en we weten dat donoren vaak in meerdere centra hun bijdrage leveren. (We spreken dan nog niet eens over alle parallelle kanalen zoals onewish.be..., waar helaas geen kruis tegen gewassen lijkt te zijn.) Met een centrale registratie kan aan dit gebrek verholpen worden.

Zoals hierboven reeds toegelicht, raakt België met het behoud van de donoranonimiteit ook meer en meer **geïsoleerd**. De opheffing hiervan gebeurde reeds in vele landen rondom ons, zij het met wisselende modaliteiten voor de toegang en inzage van donorinformatie.

4.4 Weerleggen van bestaande argumenten pro anonimiteit

De grootste vrees en het meest gehoorde argument in het debat is dat de opheffing van donoranonimiteit zou leiden tot een (nog groter) **tekort** aan donoren, waardoor minder mensen met een onvervulde kinderswens geholpen kunnen worden. Dit argument klopt niet helemaal en gaat wat kort door de bocht. Dit is trouwens ook een louter instrumentalistisch en utilitaristisch argument, zonder veel deontologische, morele of juridische reflectie. Het grondrecht op toegang tot afstammingsinfo kan door dergelijke argument niet langer aangetast worden. Evenmin door het hanteren van een vermeend recht op het maken of krijgen van kinderen, hoe pijnlijk deze boodschap is (SENAEVE, SWENNEN en VERSCHULDEN, 2007). Hier stellen zich pertinente vragen die maatschappelijk debat vereisen. Gaan we als samenleving op zoek naar zoveel mogelijk donoren zonder meer of willen we donoren die ook de rechten van nakomelingen willen respecteren? Willen we zo goed als elke vraag naar kinderen inwilligen, louter van zodra het technisch mogelijk is? In zijn voorwoord in *Schaduwfamilies* (SPRADO en DE LANGE, 2022), geeft Prof. Em. Adoptie, R. HOKSBERGEN mee dat *“de almaar voortschrijdende voortplantingstechnologie... geen rekening houdt met de latere psychologische, emotionele en zelfs ook fysieke gevolgen voor het kind”*.

²⁴ Wet MBV, art. 26 en 55
December 2023

In landen waar de anonimiteit werd opgeheven, waar donoren voldoende en juist geïnformeerd worden (vb. dat er geen onderhoudsplicht ontstaat) krijgen zij meer de kans om na te denken over donorconceptie, over hun motieven om te doneren, en over de consequenties ervan. Men ziet hier na verloop van tijd niet zozeer een daling in het aantal donoren, wel een verandering van **profiel** van donoren. De werving van donoren zal zich dan op een ander soort donor gaan richten (DANIELS, 2007). De anonimiteit is op zich ook niet de enige oorzaak van het tekort aan donoren. Mocht dat zo zijn zou België zelf al geen tekort kennen. De vraag is eenvoudigweg wereldwijd ook toegenomen door een steeds ruimer toepassing van MBV-technieken en o.a. vragen van homoseksuele wensouders (al dan niet in combinatie met draagvrouwschap).

Bovenvermelde onderzoeken weerleggen ook een ander tegenargument, nl. de vrees voor minder **'disclosure'**. Het vermoeden dat ouders minder geneigd zouden zijn om hun kinderen in te lichten over hun conceptiewijze, wordt hierin tegengesproken. Onderzoek toont consistent aan dat een opheffing van donoranonimiteit eerder een faciliterende rol speelt in de evolutie naar een opener communicatief klimaat, dan omgekeerd.

5 SUGGESTIES

5.1 Algemeen

Het Afstammingscentrum is voorstander van een wetgeving die **ondubbelzinnig** kiest voor het recht van eenieder op toegang tot afstammingsinfo en dus data over de donor (medische, persoonlijke, sociale, identificerende...). En dit bij voorkeur met zo weinig mogelijk hindernissen en op gelijke wijze voor alle donorkinderen.

De opheffing van de donoranonimiteit is hier een eerste stap. (Meer fundamentele vraagstukken zoals het vermeende maar onbestaande recht OP een kind, het tekort aan begeleiding en ondersteuning van alle betrokkenen, het quasi onbestaand aanbod voor het leren omgaan met ongewenste kinderloosheid... vallen buiten dit bestek en vereisen grondig maatschappelijk debat.)

Hoewel medisch begeleide voortplanting steeds vaker wordt toegepast en zo goed als mainstream geworden is, lijkt volgehouden **sensibilisering** toch nog erg nodig. Zowel vanuit juridisch, psychologisch als gezinsdynamisch perspectief is een doorgedreven sensibilisering (bv. rond het belang van open communicatie) vereist bij de afschaffing van donoranonimiteit. En dit voor alle betrokken partijen!

Niet enkel om juiste informatie mee te geven, maar evenzeer om bepaalde hardnekkige en kwetsende misverstanden uit te weg te ruimen. Bij INDEKEU (2021, p. 143) blijkt uit sommige citaten dat men toch niet steeds voldoende stil staat bij wat donorconceptie in essentie is. Zo is donatie van gameten op geen enkele wijze te vergelijken met donatie van bloed of organen, gezien hier een nieuwe mens gemaakt wordt, met rechten, met gevoelens, met noden. Ook de vooronderstelling dat zoekende donorkinderen problemen zouden (gehad) hebben met hun ouders moet nadrukkelijk ontkracht worden.

Duidelijke informatie moet ook blijvend benadrukken dat de opheffing van donoranonimiteit niet automatisch de juridische gevolgen van een klassieke afstammingsband heeft of beoogt. De wetgever is perfect in staat om de **genetische verwantschap los te koppelen van de juridische**, met gevolgen op het vlak van erfrecht, onderhoudsplichten, recht op persoonlijk contact e.d. Dit zagen we al in de wet van 2007 en dat wordt ook aanbevolen door de Raad van Europa in voormelde resolutie waarin gesteld wordt dat *"waiving of anonymity should have no legal consequences for filiation"*.

Begeleiding bij zoektochten, zoals nu decretaal voorzien bij het Vlaams Afstammingscentrum, is meer dan wenselijk. Gezien welzijn een gemeenschapsbevoegdheid is, is een voorziening met gelijkaardige opdrachten in de andere gemeenschappen zeer welkom. Indien hiervoor een federale instantie bevoegd zou worden, dringt een samenwerkingsovereenkomst zich op om een duidelijke afgrenzing van taken en overlegmodaliteiten vast te leggen en vooral ook om het vinden van de juiste begeleiding nietodeloos ingewikkeld te maken voor de cliënten.

Ook de begeleiding van donoren en wensouders, voor, tijdens en na een donortraject dient verder uitgebreid te worden. Minimale wettelijke vereisten zijn hier geen overbodige luxe.

5.2 Meer specifiek

Zonder hier al te veel in detail te gaan, geeft het Afstammingscentrum hier enkele aanbevelingen mee voor het opheffen van donoranonimiteit, de registratie en toegang tot de (al dan niet identificerende) data van donoren.

- Een eenvoudig, toegankelijk en centraal registratiesysteem, waarin gegevens van alle fertiliteitscentra verzameld worden. Dit is bij voorkeur digitaal.
- Een duidelijke, wettelijke omschrijving van welke data precies bijgehouden worden, door wie, wanneer en onder welke voorwaarden die opvraagbaar zijn. Bepalen van een absoluut minimumprofiel (vb. medische, fysieke en enkele sociale kenmerken) aan te vullen met informatie die de donor vrijwillig kan meegeven.
- Zorg voor actualisatie van bepaalde gegevens, die aan verandering onderhevig zijn. Opname van het rijksregisternummer is hier aangewezen.
- Bepalingen in het contract met de donor over een bepaalde meldingsplicht indien relevante wijzigingen zich voordoen (vb. later ontdekken van een aandoening of afwijking die bij de screening niet gezien werd).
- Controle op het gebruik van materiaal van eenzelfde donor.
- Controle op de juistheid van de opgeslagen data op het moment van aanlevering (en niet pas jaren later wanneer een donorkind een vraag stelt).
- De geïnformeerde, schriftelijke toestemming van de donor wordt gegeven op het tijdstip van de donatie, niet pas bij de vraag van een donorkind.
- Duidelijke afspraken van welke data wanneer worden aangeleverd door de fertiliteitscentra.
- Opname van data van buitenlandse donoren indien de behandeling in België plaats vond. Vaak wordt buitenlands donormateriaal gebruikt en ook de toegang tot alle bijhorende data moet verzekerd worden.
- Regelmatige inspectie en handhaving voorzien.
- Verplichting van fertiliteitscentra om donoren grondig te screenen én in te lichten over wat van hen verwacht wordt én over wat zij evt. kunnen verwachten van toekomstige afstammelingen.
- Voldoende lange bewaartermijn van de data (overeenstemmend met bv. de maximale levensverwachting van de afstammelingen).
- Leeftijdsgrenzen zijn mogelijk, maar bij voorkeur niet absoluut. Objectieve leeftijdsgrenzen worden idealiter gecombineerd worden met een subjectief criterium, de zogenaamde wilsbekwaamheid of beoordelingsvermogen om informatie te kunnen begrijpen en gevolgen van een beslissing te kunnen inschatten. Dit creëert een goede balans tussen het recht op identiteit van het kind, het recht van de ouders om alle belangrijke beslissingen te nemen in het belang van hun kind en de verplichting om rekening te houden met de evoluerende capaciteiten van het kind. Minderjarigen zouden hun recht op toegang tot afstammingsinformatie moeten kunnen uitoefenen van zodra er wilsbekwaamheid is. (In Nederland²⁵ werd hier al stevig denkwerk rond verricht.)
- Modaliteiten van toegang zouden kunnen verschillen voor niet-identificerende en voor identificerende informatie, omdat die laatste contacteerbaarheid impliceert.
- Informatieverstrekking en begeleiding op maat moet voorzien worden, zeker bij minderjarigen en bij voorkeur met professionele bijstand en/of in aanwezigheid van een ouder, voogd of meerderjarige vertrouwenspersoon.

²⁵ ZONMW (2023), Zorgvuldigheid in de omgang met leeftijdsgrenzen in de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting.

- Drempels rond toegang, kosten e.d. dienen zo veel mogelijk vermeden te worden zodat eenieder effectief van dit grondrecht tot weten gebruik kan maken.
- Uitzonderingen op het toegangsrecht van donorkinderen kunnen slechts minimaal voorzien worden en pas na een grondige belangenafweging in concreto, bij voorkeur door een onafhankelijke en neutrale instantie.
- Concrete regelingen moeten ook voorzien worden voor zoektochten naar informatie van (half-) siblings. Donorkinderen onderling zullen ook steeds toestemming moeten geven voor het delen van data over zichzelf.
- (Wens) ouders moeten begeleid worden en duidelijk geïnformeerd worden over het belang van openheid en disclosure. Ook zij hebben baat bij een toegang tot donorgegevens en ondersteuning hierbij, gezien hun opvoedkundige taak (IVRK, artn. 3, 5, 18).
- De nieuwe opdrachten en verantwoordelijkheden voor de fertiliteitscentra dienen specifiek omschreven te worden (info aan de ouders en donoren, zorgvuldig doorgeven van data voor de registratie, ondersteuning aan alle betrokken partijen, benadrukken van het belang van openheid, bespreken van de mogelijke consequenties in de toekomst...).
- Hoewel niet-retroactiviteit het principe is en zo ook de rechtszekerheid gediend wordt, is het raadzaam een doorgedreven sensibilisering te voeren naar donoren die voor de opheffing van anonimiteit doneerden om hen warm te maken om toch op vrijwillige basis hun gegevens af te staan en mogelijks toegankelijk te maken voor 'hun' donorkinderen²⁶. Daarnaast kan ook een gedeeltelijke retroactiviteit voorzien worden voor bv niet-identificerende donorgegevens. Nog een optie is om de mogelijkheid in te bouwen om donoren gericht te contacteren indien zij in beeld komen in een zoektocht van een donorkind, met de vraag in concreto of zij alsnog willen afzien van de anonimiteit. Met alle begrip voor de complexiteit van het al dan niet retroactief doorvoeren van nieuwe regels, blijft de realiteit nl. dat de anonimiteit de facto ondergraven wordt door de zoekmogelijkheden in internationale DNA-databanken.

6 BESLUITEND

Het standpunt van het Afstammingscentrum over donoranonimiteit is intussen duidelijk: deze kan niet snel genoeg opgeheven worden, zonder voorwaarden of bijkomende vereisten voor zoekende donorkinderen. Over de modaliteiten kan zeker nog gesproken worden maar in de belangenafweging van de betrokkenen (wensouders – kind – donor) dient nu duidelijk voorrang gegeven te worden aan de afstammeling, partij die geen deel had in de beslissing van de conceptie en waar tot nu weinig rekening mee gehouden werd. Bovendien stelt art. 3.1 van het IVRK dat de belangen van het kind de eerste overweging moeten vormen bij beleidsbeslissingen.

²⁶ Zie het voorbeeld in NL, waar de overheid hier zwaar in investeerde.
December 2023

RELEVANTE LITERATUUR

- ALLAN, S. (2017), Donor conception and the search for information. From secrecy and anonymity to openness, Routledge
- BASTIAANSEN, L.: Recht op roots?, *De Geus*,
https://issuu.com/reyger/docs/degeus_07september13/55
- BASTIAANSEN, L. (2018), *Psychosociale aspecten van donorconceptie*, Thomas More Antwerpen
- BOONE, I. en DECORTE, E., (2021), Hoelang nog blijft België het recht van donorkinderen op informatie over hun genetische afkomst negeren?, *R.W.*, 2021-22, nr 5. P. 190
- CHILD IDENTITY PROTECTION, <https://child-identity.org/en/>
- CLAES, T (2022), *Zaad zonder naam. Een biografie van de spermabank*, Lannoo
- CLARK, B. (2012), A balancing act? The rights of donor-conceived children to know their biological origins, *Georgia Journal of international and comparative law*, Vol. 40, Nr. 3, p. 619-661
- COMITE KINDERRECHTEN, Concluding Observations 2019,
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fB%2fEL%2fCO%2f5-6&Lang=en
- CRIN, *A children's rights approach to Assisted Reproduction*,
https://archive.crin.org/sites/default/files/a_childrens_rights_approach_to_assisted_reproduction_0.pdf
- DECORTE, E.: Een kinderrechtenconforme benadering van toegang tot afstammingsinformatie voor donorkinderen, *TJK*, 2021/1, p. 7-22.
- DECORTE, E. (2022), *Recht op kennis van afstammingsinformatie bij medisch begeleide voortplanting*, Die Keure
- DE SUTTER, P. (2016), *[Over]Leven*, Manteau
- DONORKINDEREN, presentaties Genève, 30 jaar IVRK, <https://www.donorkinderen.com/speeches-united-nations>
- GILMAN, L., REDHEAD, C., HUDSON, N., FOX, M. NORDQVIST, P. MAC CALLUM, F., KIRKMAN-BROWN and J. FRITH, L. (2023), Direct-to consumer genetic testing and the changing landscape of gamete donor conception: key issues for practitioners and stakeholders, *Reproductive BioMedicine Online* (2023), doi: <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2023.103421>
- INDEKEU, A. (2021): *Anders en toch gewoon. Families na donorconceptie*, Lannoo Campus.
- KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, adviezen anoniem donorschap,
https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/2014_2015_16_advies_kinderrechtencommissariaat_anoniem_donorschap.pdf en <https://www.kinderrechten.be/advies/anoniem-donorschap-het-recht-om-je-ouders-te-kennen>
- MATHIEU, G. (2022), L'anonymat du don dans le contexte des procréations médicalement assistées
<https://pure.unamur.be/ws/portalfiles/portal/63925640/D2032.pdf>

NISAND, I. (2021), *The identity of children born out of Assisted Reproductive Technology (ART) practices*, onuitgegeven bijdrage in CHIP webinar, 13-14 sept. 2021 over The child's right to identity in assisted reproductive technology, <https://child-identity.org/images/files/2021symposium/nisand-txt-en-long.pdf>

PLUYM, L., Het recht van het kind om zijn ouders te kennen (art. 7.1 IVRK) na heterologe medisch begeleide voortplanting, adoptie en draagmoederschap in België, *TJK*, 2012/1, p. 5-22

RAAD VAN EUROPA, rapport en aanbeveling 2156 (2019), <https://pace.coe.int/en/files/25439/html>

RAAD VAN EUROPA (2022), Access of persons conceived by gamete donation to information of their origins, <https://www.coe.int/en/web/cdcj/-/new-comparative-study-on-access-of-people-conceived-by-gamete-donation-to-information-on-their-origins>

RAAD VAN EUROPA, Access to origins website <https://www.coe.int/en/web/cdcj/origins>

RETHMEIER, E. (2022), Donordetectives ontmaskeren sjoemelende sperma-artsen, *Follow the money*, <https://www.ftm.nl/artikelen/donor-detectives?share=V%2FCqDTLGxHSvphwMwPJSCyJx6AaMWLlv6QZH2HZfo2vfH%2BL1mmnH8zLE4Vf4gpl%3D>

RYNGAERT, J. en VANOBBERGEN, B.: Wie ben ik? Over het belang van afstammingsinformatie voor kinderen, *Ethische Perspectieven*, 2016, 26 (4), p. 346-354

SENAEVE, P.: Hoe het recht op identiteit wettelijk verankeren? Editoriaal, *Tijdschrift voor Familierecht*, 2020/5, p. 122-124

SWENNEN, F. (2023), Het personen- en familierecht, een benadering in context, Intersentia

SPRADO, L. en DE LANGE, V. (2022), Schaduwfamilie, de zoektocht van donorkinderen, Scriptum.

TEUNS, S. (2012-2013), Spermatoerisme, de juridische en maatschappelijke gevolgen, *Jura Falconis*, jg. 49, nr. 4, p. 623-645

TOBIN, J. (2019) ed., *The UN Convention on the Rights of the Child, a commentary* (p. 237-278)
UNICEF (2007), *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, p. 97-112, <https://www.unicef.org/lac/media/22071/file/Implementation%20Handbook%20for%20the%20CRC.pdf>

VAN HEESVELDE, S (2018), Opheffing van de donoranonimiteit bij medisch begeleide voortplanting, binnenkort ook in België?, masterproef Ugent

ZONMW (2023), Zorgvuldigheid in de omgang met leeftijdsgrenzen in de Wet donorgegevens kunstmatige bevruchting

